

NEŠLACHTICI V ŠTÁTNEJ SPRÁVE

Duch nových čias sa čoraz väčšmi prebýja i do východoeurópskych krajín, a menovite i do našej uhorskej vlasti. Znaky toho, že sa už aj k nám tento duch prisťahoval, sú očividné a rôznorodé: veľké napätie, vznik rozličných politických strán, posledné krajinské snemy, najmä posledné tri, ktoré prijali trvalé zmeny, vzbudili všeobecnú pozornosť a záujem. Nie je možné, aby sa tá premena obišla len tak v tichosti a akoby znenazdajky, aj staré totiž trvá na svojom, aj nové sa života domáha, čím sa jedno trie o druhé a hádky a spory sú nevyhnutné. To všetko vídame v poslednom čase i v našej vlasti. Veru sme za ostatnými krajinami poriadne zaostali, no čím sme od nich vzdialenejší, tým väčší rozruch vyvolalo, keď k nám duch nových čias, duch meštianskych a občianskych práv prerazil, pretože všetko, čo sa zameškalo, chcelo sa dohoniť naraz.

Ako sme už povedali, dôsledky týchto premien sú rôzne. Napríklad v priemysle ich je množstvo, avšak v národohospodárskom, ba aj v občianskom živote sú podľa nášho názoru najvýznamnejšie tieto dva: zákonná možnosť vykúpenia sa ľudu z poddanstva a 5. zákonný článok snemu z r. 1844, ktorým sa i nešľachticom povoľuje zastávať všetky štátne úrady, ktoré sa volia alebo menujú. Tie dva zákony podľa nášho názoru prerazili cestu duchu nového veku i k nám, a keďže práve tie treba bezpochyby považovať za najspravodlivejšie a najprimeranejšie, musíme sa postarať, aby sme ich náležito využili a prekriesnili cestu ich napĺňaniu a celkovému uvedeniu do života.

Oba tieto zákony takpovediac prepustili milióny obyvateľov z dlhého zajatia. Obecný a poplatný ľud, aj keď už dávnejšie nie jeho jednotlivých príslušníkov, ale ľud ako taký, odsúdili predchádzajúce zákony na večné poddanstvo, z ktorého nemal nádej ani vyhladku sa vymaniť, iné zákony vrhli všetkých nešľachticov do večnej poníženosti a najnižšieho životného postavenia, nedovolili im vplývať na verejné záležitosti, nemohli rozvinúť svoje schopnosti, nemohli si nadobudnúť zásluhy o svojich spoluobčanov, nemohli sa snažiť. Ak teda nechceli ľudia nešľachtického stavu žiť v poddanstve alebo sa chceli venovať remeslám či priemyslu, museli ísť alebo do cirkevných úradov, alebo si zvoliť povolanie, ktoré nemalo nič spoločné s verejnými záležitosťami, či už obecnými alebo štátnymi, cirkev a niektoré multidisciplinárne úrady mali teda otvorené, no všetko ostatné zostalo pre nich uzamknuté. Cirkev od počiatku vpúšťala do svojho lona všetkých bez rozdielu pôvodu, čo aj musela, ak chcela napĺňaním kresťanského učenia slúžiť iným za vzor, lebo v kresťanskom učení sa neberie ohľad na pôvod, ale všetci sa

považujú za rovných, za ľudí, preto aj v cirkvi hľadali útočisko všetci, čo zahoreli za vyššie ciele alebo sa z akýchkoľvek dôvodov chceli povzniesť zo zemských nížin (prízemnosti). Vylúčenie nešľachticov zo štátnych úradov však je, ako sme už povedali, veľmi nespravodlivé a pre spoločnosť škodlivé. Byť iba kvôli samotnému pôvodu vylúčený z verejných povolání, nemôť na tomto poli rozvinúť svoje schopnosti, nemôť ukázať svoju dobrú vôľu, svoju ochotu a tým si získať zásluhy o spoločnosť, je naozaj trestom, trestom je, hovorím, byť kvôli pôvodu ponížený a znevýhodnený voči iným. Samotný pôvod nám nedal žiadne schopnosti, k ničomu nás nepovoláva. Schopnosti a povolania dostávame od ducha a vlastnou usilovnosťou a šikovnosťou ich musíme vybrúsiť a zdokonaľiť. Ak však niekto tieto dary prijal a vlastnou usilovnosťou ich k niečomu pripravil a vybrúsil, zaslúži si, aby za to dostal aj primeranú odmenu, a človeku takto obdarenému sa istotne nedostane primeranejšej odmeny, než je verejné uznanie a vyznamenanie. Ich vylúčenie je teda nielen vonkoncom nespravodlivé, ale aj škodí spoločnosti, lebo o koľko darov a schopností takto krajina príde, koľko z nich privedie k večnej skaze, a ako ťažko sa často, veľmi často tieto schopnosti nahrádzajú, keď sa do verejných povolání tlačia len takí, ktorých na ne takpovediac predurčuje len pôvod! Spoločnosť, kde panuje neveliká politická činnosť, to ešte tak naliehavo necíti, avšak v spoločnosti, povolanej k veľkej politickej činnosti, sa takéto úplné vylúčenie ani vykonať nedá, a preto v nej majú ľudia obdarení hlbším duchom otvorenejšiu a ľahšiu cestu k vlastnému vyznamenaniu, aj keby si zvyky a tradície vyžadovali niečo iné. A história nás učí, že ľudia z nižších vrstiev sa vyznamenávali najväčšími a nadobudli si aj najväčšie zásluhy u svojich spoluobčanov. Dialo sa tak vo všetkých krajinách a u národov, ktoré sa nedržali strnulosti ázijských kást. Vidíme, ako z nižších vrstiev povstáva Oxenstjerna, Speranský, Peel* i samotný Napoleon.

Zákon, podľa ktorého môžu štátne úrady zastávať i nešľachtici, je teda spravodlivý, no kým veci stoja tak, ako stoja, musíme hlboko pochybovať o tom, že tento zákon prinesie nešľachticom významný úžitok, pokiaľ ide o tie úrady, ktorých predstavitelia sú volení, lebo pokiaľ ide o tie, kde sú menovaní, plne dôverujeme našej spravodlivej vláde, že si do nich bude vedieť a chcieť vyberať tých najschopnejších bez ohľadu na ich pôvod. Pochybujeme teda len o druhých úradoch, teda o tých, ktoré závisia na voľbách, a to najmä preto, že do týchto úradov ešte vždy smie voliť len zemianstvo, a v druhom rade

* Axel Oxenstjerna (1583 — 1654) — švédsky kancelár, diplomat aj administrátor. Po smrti kráľa Gustáva Adolfa (1632) viedol celú švédsku politiku. Michail Michajlovič Speranskij (1772 — 1839) — ruský štátnik, najprv priateľ reforiem v krajine, potom zástanca absolutizmu. Robert Peel (1788 — 1850) — anglický štátnik, ministerský predseda. Najprv odporca, potom zástanca myšlienky zrovnoprávnenia katolíkov v Írsku.

preto, že títo zemianski voliči pochádzajú prevažne z nízkeho zemianskeho stavu, takzvaných kortesov.* Prekážky, ktoré nešľachticom bránia zaujať štátne úrady, sú dvojaké: a to záujem a povýšenosť samotného zemianstva, a po druhé držba nehnuteľností výhradne v zemianskych rukách. Tieto dve veci, ako hovoríme, bránia vstupu nešľachticov do štátnej správy, lebo len ťažko sa dá uveriť, ak niekto pozná ducha nášho zemianstva a najmä toho pospolitého, a predsa povýšeného, že sa dá prehovoriť, aby ľudí z nešľachtického stavu volilo a prijalo za seberovných, ba nadriadených, pretože si ešte vždy veľmi zakladá na tom, že štátni úradníci pochádzajú len z jeho radov, a potom im aj dôveruje v tom, že pevne budú zastávať jeho privilégiá a výsady. Od nešľachticov v štátnych úradoch si nič dobré pre seba nesľubuje, bojí sa, že tí, keď dostanú do rúk moc, nebudú s ním zaobchádzať tak po *bratsky*, ako sa s ním zaobchádzalo doteraz, a ono je už na toto bratské zaobchádzanie natol'ko odkázané, až ho považuje za svoje právo. Aj výlučné vlastníctvo nehnuteľností v zemianskych rukách bude brániť vstupu nešľachticov do štátnej správy, pretože ten, kto má v rukách nehnuteľnosti, má i majetok, a tým i moc a všeobecný vplyv. Doteraz sa naše zemianstvo musí považovať za najbohatšie v krajine, preto aj je schopné svojím majetkom pritiahnúť na svoju stranu najviac ľudí a využiť ich na svoje ciele. Dobré však vieme, že sa v poslednom čase rozšíril v krajine mimoriadne škodlivý zvyk, podľa ktorého sa úradníci v mnohých stoliciach snažia do úradov dostať tak, že si získajú najnižšie zemianstvo, čo sa istotne nestáva iným spôsobom, než podplácaním peniazmi či inými darmi a vyhovením ich nízkym zmyselným potrebám. Na tú či onú stranu sa teraz získajú celé pluky, na stá, na tisíce, a už to prišlo tak ďaleko, že do úradu sa dostane nie ten, čo je najschopnejší, ale skoro vždy len ten, čo je najštedrejší a najradodajnejší.

Nešľachtické stavy sú v porovnaní s nehnuteľným majetkom vládnuceho zemianstva nemajetné, a teda nemajú na spoločnosť taký vplyv, a tak nemáme nádej, že sa v súčasnosti a za súčasných okolností môže vyškriabať do štátnych úradov. Dobré síce vieme, že po prijatí už spomínaného zákona sa do stoličných úradov dostali i niektorí nešľachtici, ale úrady, ktoré zastávajú, ako napr. prísediaci, čestní zapisovatelia, prisažní, dočasní zástupcovia voľných úradov, závisia od menovania hlavného župana, a tak sa k nim mohli dostať ľahšie, a napokon tieto výnimky sú ešte vždy zriedkavé a len kvôli tomu, aby sa novému zákonu aspoň čiastočne vyhovel. Súčasné okolnosti tak v žiadnom prípade neprajú vstupu nešľachticov do štátnej správy a spomínaný zákon sa môže považovať len za predzvesť lepších čias, a úprimne sa musíme priznať, že zatiaľ

* Ide o pospolité, málo vzdelané zemianstvo, ktoré však malo vďaka svojej početnosti vo voľbách veľkú silu.

nepatrí do sústavy našich zákonov, stojí tam len osamotený. Aby sa však tomuto spravodlivému, a v súčasnosti aj nevyhnutne potrebnému zákonu vyhovel, musia v našej krajine nastať iné, nové podmienky, a my sme povinní zo všetkých síl na tom pracovať, aby nové podmienky nastali a spravodlivý zákon stal sa plne účinným.

Podmienky, ktoré prekliesnia spomínanému zákonu cestu do života, nastanú vtedy, keď sa účasť na štátnych a verejných záležitostiach povolí aj iným než doterajším stavom, t.j. keď sa zastupiteľstvo rozšíri aj na tých, čo sa na ňom doteraz nezúčastňovali. Takéto zastupiteľstvo sa môže usporiadať alebo podľa stavov, ako vo Švédsku, alebo bez rozdielu stavov zastupiteľstvo národa ako národa, ako vidíme vo Francúzsku a v Anglicku. V dvoch posledných štátoch je účasť v zastupiteľstve povolená voľne, ale viazaná na majetok, a to tak, že v Anglicku volí každý, kto má čistý ročný príjem 10 libier šterlingov, vo Francúzsku každý, kto ročne platí 200 frankov daň. Vo Švédsku zase majú svojich reprezentantov všetky stavy, meštiansky a sedliacky rovnako ako zemiansky či duchovný. Nech už to prebehne jedným či druhým spôsobom – a nám sa v celom našom politickom zriadení najvhodnejšie a najprirodzenejšie vidí rozšírenie zastupiteľstva na doteraz nezastúpené stavy – rozhodne však i nešľachtici dostanú podstatný prístup do štátnych záležitostí, čo bude slúžiť i na úžitok nešľachtických stavov, ak sa do štátnych úradov prijmú aj ich príslušníci. Vzájomné pôsobenie a vzájomný vplyv na voľbu štátnych úradov bude mať užitočné a blahodarné následky rovnako pre krajinu i pre samotných úradníkov, lebo sa jedni nebudú musieť riadiť duchom a úžitkom len jedného stavu, nebudú závislí len od jedného stavu, ale keďže budú musieť vyhovieť rozličným a mnohým, budú sa môcť vo výkone úradu pohybovať slobodnejšie a bez prijímania osôb vykonávať to, čo káže zákon a vyžaduje spravodlivosť. A tento veľký štátny záujem: zamedzenie svojvoľnosti, služba spravodlivosti, dôsledná starostlivosť o veci verejné a spoločenské, je hlavnou príčinou toho, že z celého srdca žiadame, aby sa štátne úrady dostali i do rúk nešľachticov, čo sa však, ako sme videli, stane len za primeraných podmienok. Fakt, že sa už naše zákonodarstvo začalo zaoberať prípravou potrebnej premeny, ktorú sme spomenuli vyššie, dokazuje okrem iného aj zákon, ktorý aj nešľachticom povolil vlastníť zemianske statky, čím sa otvára cesta tomu, aby sa aj oni, nielen ako doteraz iba zemaná, považovali za občanov uhorskej koruny. Na tú stranu, ktorá vlastní nehnuteľnosti, sa skôr či neskôr musia obrátiť i štátne záležitosti a politické práva, pochopiteľne, v ústavnej či konštitucionálnej krajine, a tak môžeme dúfať, že s prechodom nehnuteľností aj do nešľachtických rúk budú na nich prechádzať i štátne záležitosti či politické práva.

V našej krajine sú politické práva viazané nielen na stavy, ale aj na všetkých príslušníkov týchto stavov, ktorí ich bez obmedzenia používajú. Bolo to tak i v starom Poľsku, no dnes už niečo také nikde v Európe neexistuje. Vo Švédsku patria politické práva rovnako zemianskemu stavu, ako ktorémukol'vek inému, ale podľa zákona ich nevyužívajú a nemôžu využívať jednotliví zeman, ale len hlavy či starešiovia zemianskych rodín. V Anglicku tiež majú politické práva len príslušníci vyššej šľachty, no ich používanie je naviazané na vlastníctvo nehnuteľností, ktoré ešte vždy prechádza na najstaršieho potomka zomrelého vlastníka. Okrem tohto majiteľa sa ostatní príslušníci nepočítajú ani len k šľachte, a tak sú aj vylúčení z politických práv, ktoré jej patria. Vo Francúzsku je šľachta ako taká zbavená politických práv. Na rozdiel od predchádzajúcich má u nás politické práva každý zeman, nech by bol prvým či dvanástym, či má nejaký majetok alebo nie, každý si užíva politické práva len preto, že je zeman a rodený zákonodarca. Takto museli, ako každý vidí, povstať celé a veľké zbory ľudí obdarených politickými právami, ktorí však ešte nikdy neboli tak veľmi na ťarchu nášmu zákonodarstvu a štátnemu zriadeniu, ako práve teraz, keď ide o nápravu štátu, keď sa chce staré, vyžité, nahradiť iným, lepším a životaschopným. Čo tu pomôže veľkosť a závažnosť veci, čo tu pomôže osвета a vzdelanosť, čo tu pomôže presvedčenie a dokazovanie jasnejších, bystrých, učených hláv, ak nakoniec predsa len rozhodne väčšina hlasov, ktorá patrí nevzdelanému a neosvietenému, sebeckému, pospolitému zemianstvu? Takto sme pred posledným snemom zažili, že taká dôležitá a pre našu krajinu závažná, spravodlivá a potrebná vec, ako je platenie daní všetkými bez rozdielu stavu a pôvodu, hlasovaním pospolitého zemianstva vo väčšine stolíc prepadla. Naši predkovia boli kedysi skromnejší a pokojnejší, než sú naši súčasníci, teraz pri dôležitých záležitostiach, ba vlastne práve preto, že ide o záležitosti veľmi dôležité, ľudia sa stali ctižiadostivejšími a nepokojnejšími, niektorí sa snažia postaviť na čelo nového rozvoja a hľadajú v ňom slávu, iní sa ho usilujú zastaviť, a obe skupiny získavajú na svoju stranu a do vlastných služieb čo najväčší počet pospolitého zemianstva, najväčšmi schudobneného, a preto nevzdelaného, rozdráždzeného a schopného ľahko sa dať zviest'. Zhubné následky vidíme a pociťujeme každý deň. Zo všetkých najzhubnejšie je však to, že v mnohých prípadoch o vážnych záležitostiach štátu rozhodujú húfy ľudí bez vzdelania, bez ducha skutočného vlastenectva, ktorí idú len za vlastným ziskom a úžitkom, a dajú sa viesť výhradne týmto. A koľkej bezuzdnosti, rozpustilosti, skazenosti a všelijakej nemravnosti sa dvere otvorili dokorán! Masy pospolitého zemianstva zanedbávajú vlastné hospodárstvo, učia sa leňošiť, nadarmo troviť

a nadobudnutý majetok márneť, ak už nehovorím o tom, že bohatšie zemianstvo prichádza pri veľkých výdavkoch v takejto správe na mizinu, o čom nám poskytujú dostatočné dôkazy súčasné konkurzy vo všetkých stoliciach. Nastal teda čas tento neporiadok, čo už naša krajina neunesie, obmedziť, a to sa podľa nášho názoru bude dať len vtedy, keď sa zastupiteľstvo rozšíri i na iné stavy, ktorým sa tiež priznajú politické práva. Tak vstúpia do štátnych záležitostí i iní a ich pôsobením sa zabráni prehnanému vplyvu nevzdelaného pospolitého zemianstva, na verejnom poli nastane väčšia nezávislosť a samostatnejší pohyb, a otvorí sa cesta dobrým, múdrym návrhom, ktoré sa budú môcť uviesť do života. Takto sa budú môcť i vzdelaní, schopní nešľachtici bez prekážok dostať do štátnej správy, v štátnych rozhodnutiach preváži vzdelanosť namiesto masy, a rozšíri sa spravodlivosť, ľudskosť a záujem o verejné záležitosti. Nie je nič horšie a odpornejšie, ako keď o štátnych veciach rozhodujú nevzdelané a neosvietené masy, lebo tam vládne len tuposť a sebeckosť, nie verejné dobro, a preto sme povinní srdečne podporovať našu vládu, ktorá umožňuje pokrok, keď sa v poslednom čase všemožne snaží zamedziť hnusné kortešovanie. Takéto masy už nejednu krajinu poškodili a nejednu priviedli do záhuby. V starom Ríme ich muži, natahujúci sa moci, použili na potlačenie slobody, a rovnako sa tieto masy so svojím svojvoľným *nepozvalam** stali jednou z hlavných príčin úpadku Poľska.

* Nepovoľujem. Faktické veto.